

Sociálně-právní ochrana dětí

Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita

Brno, 20. 4. 2017

Co je to sociálně-právní ochrana dětí?

Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen „SPOD“) se rozumí zejména

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, vč. ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině

Poskytuje se od narození do nabytí zletilosti, tedy do 18 let.

Zákony, které souvisí s problematikou SPOD

zákon č. **359/1999 Sb.**, o sociálně-právní ochraně dětí,
ve znění pozdějších předpisů

zákon č. **89/2012 Sb.**, občanský zákoník (část druhá – rodinné právo)

zákon č. **99/1963 Sb.**, občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. **292/2013 Sb.**, o zvláštních řízeních soudních

zákon č. **500/2004 Sb.**, správní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. **109/2002 Sb.**, o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. **218/2003 Sb.**, o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. **40/2009 Sb.**, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. **141/1961 Sb.**, trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. **45/2013 Sb.**, o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů

zákon č. **200/1990 Sb.**, o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Kdo působí v oblasti sociálně-právní ochrany dětí ...

- obecní úřady obcí s rozšířenou působností – městské úřady a úřady městských částí
 - krajské úřady
 - Ministerstvo práce a sociálních věcí
 - Úřad pro mezinárodně-právní ochranu dětí
 - krajské pobočky Úřadu práce České republiky

Obecní úřady obcí s rozšířenou působností, krajské úřady a Ministerstvo práce a sociálních věcí se označují souhrnně jako orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“).

...?

SPOD dále zajišťují osoby a instituce, pověřené výkonem SPOD. Mezi tyto instituce patří např. zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Na úrovni obce s rozšířenou působností působí jako zvláštní orgán obce komise pro sociálně-právní ochranu dětí, zřizovaná starostou. Jejími členy zpravidla bývají i zástupci škol, které se ve správním regionu obce nacházejí.

K plnění úkolů kraje a krajského úřadu na úseku sociálně-právní ochrany dětí působí poradní sbor, zřizovaný hejtmanem. Oblast školství v něm zastupuje zpravidla zástupce odboru školství krajského úřadu.

Kdo se věnuje sociálně-právní ochraně dětí?

Na městských úřadech a úřadech městských částí

- sociální pracovníci, vykonávající agendu sociálně-právní ochrany
- sociální pracovníci, vykonávající agendu náhradní rodinné péče
 - kurátoři pro mládež
 - terénní sociální pracovníci

Na krajských úřadech a v hl. městě Praze

- metodici sociálně-právní ochrany
- metodici náhradní rodinné péče
- referenti sociálně-právní ochrany
- referenti náhradní rodinné péče

Na co se zaměřuje sociální pracovník SPOD?

- činí opatření pro obnovení narušených funkcí rodiny, k ochraně práv nezletilých dětí na příznivý vývoj, řádnou výchovu a k ochraně jejich oprávněných zájmů
- vykonává funkci kolizního opatrovníka, vystupuje v zájmu nezletilých dětí u soudních jednání
- podává k soudu návrhy na úpravu právních poměrů nezletilých dětí, zejména ve věcech omezení a zbavení rodičovské zodpovědnosti, nařízení či zrušení výchovného opatření nebo ústavní výchovy, vč. návrhu na vydání předběžného opatření
- zabývá se problematikou nezletilých dětí, které byly oběťmi nebo svědky domácího násilí

Na co se zaměřuje sociální pracovník NRP

- zprostředkování osvojení, pěstounské péče a pěstounské péče na přechodnou dobu
- administrace žádostí od osob, které mají zájem stát se osvojiteli, pěstouny a pěstouny na přechodnou dobu
- vykonává funkci opatrovníka nebo poručníka a činí neodkladné úkony v zájmu nezletilého dítěte a jeho zastoupení v době, kdy mu soudem není ustanoven poručník nebo pokud se ustanovený poručník neujme své funkce
- sleduje vývoj nezletilých dětí, které byly svěřeny do výchovy jiných fyzických osob
- poskytuje poradenskou pomoc v oblasti náhradní rodinné péče

Na co se zaměřuje kurátor pro mládež?

- výchovné problémy – záškoláctví, šikana (vč. kyberšikany), útěky z domova, jiné závažné výchovné problémy v domácím i školním prostředí, zneužívání omamných a psychotropních látek (vč. alkoholu), jiné druhy závislostí
 - trestná činnost mladistvých, vč. přestupků
 - činnost jinak trestná nezletilých
- poskytuje poradenskou pomoc v oblasti sociálně-patologických jevů

Kurátor pro mládež by se neměl zabývat řešením problémů, které jsou zvládnutelné běžnými výchovnými prostředky.

Kdo z OSPOD je se školou nejvíc v kontaktu?

- kurátor pro mládež (sociálně-patologické projevy v chování, vč. protiprávního jednání, plnění uloženého výchovného opatření)
- sociální pracovník SPOD (úprava práv a povinností k nezletilým dětem ze strany rodičů, případy podezření na domácí násilí)
- sociální pracovník NRP (sledování nezletilých dětí v NRP)

S čím se pracovníci OSPOD na školu nejvíce obrací ...

- s žádostí o vypracování písemných podkladů (zpráv)

Škola má ze zákona povinnost sdělit na výzvu pracovníků OSPOD údaje potřebné pro poskytnutí sociálně-právní ochrany dětí. Jedná se o zprávy o prospěchu a chování nezletilých dětí ve školním prostředí a o spolupráci rodičů se školou.

Zprávy by měly obsahovat informace jak o pozitivních, tak případně i negativních projevech v přístupu a chování nezletilých dětí a rodičů. Obsahovat by měly i specifické informace, např. s ohledem na podezření na zanedbávání, týrání, zneužívání a podobně.

- s žádostí o součinnost při vyhodnocení situace nezletilého dítěte a rodiny (dále jen „vyhodnocení“) a sestavení individuálního plánu ochrany dítěte (dále jen „IPOD“), včetně jeho naplňování.

Všichni pracovníci OSPOD mají za povinnost vést o nezletilých dětech, na které se SPOD vztahuje, spisovou dokumentaci. Součástí spisové dokumentace jsou i pravidelně aktualizovaná vyhodnocení a IPOD.

Škola se na tvorbě vyhodnocení a IPOD podílí vypracováním podkladů. Na jejich naplňování se pak podílí vzájemnou komunikací s pracovníky OSPOD.

...?

- s žádostmi o účast na případových konferencích

Pracovníci OSPOD pořádají případové konference při řešení konkrétních případů, situací ohrožených dětí a jejich rodin.

Jako přizvané osoby vystupují zejména zástupci škol, školských zařízení, poskytovatelů zdravotnických a sociálních služeb, orgánů policie a dalších odborných pracovníků. Vždy záleží na povaze daného případu a individuálním posouzení. Jako zástupci školy vystupují zpravidla třídní učitel, výchovný poradce, školní metodik prevence.

S čím se na OSPOD může obracet škola aneb Otázky a odpovědi ...

- V jakých případech má škola kontaktovat OSPOD?
(kdy je to povinné, kdy doporučené a kdy to není nutné)

Existují-li ze strany školy pochybnosti, zda konkrétní věc s OSPOD řešit nebo nikoliv, vhodnější se jeví aktivní přístup založený na vzájemné komunikaci, která je základním úskalím spolupráce. Vždy je lepší variantou, jsou-li případné úkony ze strany OSPOD, činěné na základě podání či oznámení, shledány jako nedůvodné. Oproti tomu podcenění situace může mít nevratné a závažné následky, kterým lze často zabránit včasným řešením situace.

Na druhou stranu je však nutné mít na paměti, že případy některých žáků mají školy možnost řešit v rámci svých pravomocí a kompetencí. Jedná se zejména o oblast některých výchovných problémů.

OSPOD by měl nastoupit až v případě, kdy škola vyčerpala možnosti, jak danou věc řešit. Rovněž je třeba si uvědomit, že OSPOD nefunguje jako represivní orgán.

- Jak postupovat v případech, kdy ze strany školy je podezření na zanedbávání žáka ze strany rodičů? Jak rozpoznat hranici, kdy je věc třeba hlásit OSPOD?

Rozpoznat hranici možného zanedbávání výchovy a péče o konkrétního žáka je silně individuální. Je nutné rozlišovat, o jakou formu zanedbávání se jedná a v případě nejasnosti věc s OSPOD konzultovat.

Do pravomoci OSPOD nespadá například špatný prospěch, špatná domácí příprava či špatné hygienické návyky (nejedná-li se o extrémní případy). Často však dochází k tomu, že tyto projevy působí sekundárně.

Oproti tomu jsou naprosto odlišné případy, kdy je žák ze strany rodičů vystavován týrání a nevhodnému zacházení. Zde je bez jakýchkoliv pochybností na místě, aby věc byla OSPOD bez zbytečného odkladu oznámena.

Je-li tedy ze strany školy jednání rodičů vyhodnoceno jako zanedbávání nebo nedostatečná péče, má škola povinnost, a to i v případě podezření, věc oznámit OSPOD.

Na OSPOD je pak posouzení, zda se v daném případě jedná o dítě, na které se jeho činnost zaměřuje.

- Jaká je možnost zpětné vazby ze strany OSPOD vůči škole jako oznamovateli problémového chování žáka? Existuje lhůta, ve které se má OSPOD začít oznámením školy zabývat?

Povinnost OSPOD sdělovat informace vyplývá z platné právní úpravy, tj. subjekty, kterým OSPOD sděluje informace o nezletilém dítěti, práci s ním a jeho rodinou, jsou taxativně vymezeny.

Co se týče možnosti zpětné vazby, škola má právo požadovat informace, zda se v případě jejich žáka jedná o nezletilé dítě, na které se činnost OSPOD zaměřuje.

Zpětná vazba v podrobnějším rozsahu závisí na vzájemné komunikaci mezi školou a OSPOD. Lhůta, ve které se OSPOD škole na její žádost vyjádří, je 30 dnů. Do této doby by OSPOD měl mít dostatek podkladů pro potvrzení faktu, že v případě konkrétního žáka se jedná o nezletilé dítě, na které se SPOD zaměřuje.

Platí, že OSPOD při řešení a projednávání jednotlivých věcí postupuje vždy s ohledem na akutnost daného případu. Přednost tak mají z pochopitelných důvodů případy, kdy je reálně ohrožen život a zdraví nezletilého dítěte.

- Kdo je oprávněn vstoupit na půdu školy a provádět pohovory s žáky a za jakých podmínek?

OSPOD je ze zákona oprávněn v souvislosti s plněním úkolů na úseku SPOD navštěvovat nezletilé děti mimo jiné i ve škole. Mimo to je oprávněn pořizovat obrazovou, video a audio dokumentaci, je-li to třeba pro účely ochrany nezletilého dítěte.

Při pohovoru pracovníků OSPOD s nezletilým dítětem, realizovaným ve škole, není nutná přítomnost pedagoga nebo zástupce vedení školy.

Kvalifikační předpoklady (nejčastěji vysokoškolské vzdělání v oborech sociální pedagogika, speciální pedagogika, sociální práce, doplněná o další průběžné vzdělávání) a oprávnění daná platnou právní úpravou umožňují pracovníkům OSPOD realizovat pohovor s nezletilým dítětem samostatně, bez přítomnosti další osoby.

Nezletilé dítě mám právo se pro účely SPOD vyjádřit svobodně ke všem skutečnostem, které se jej dotýkají, a to i bez přítomnosti dalších osob, včetně rodičů.

- Jakým způsobem reaguje OSPOD, jestliže škola upozorní na výchovné problémy žáka?

OSPOD si žáka v doprovodu rodičů nebo jiných osob zodpovědných za výchovu předvolá k projednání věci. Samotné projednání má podobu pohovoru, mj. záleží i na tom, zda se v jeho případě jedná o nezletilé dítě, které je OSPOD známo z již dříve projednávaných věcí.

Jde-li o první kontakt s OSPOD, zjišťuje se kompletní rodinná anamnéza, včetně rodinného prostředí, školní docházky, spolupráce s odbornými zařízeními a podobně. Dále je pohovor zaměřen na projednávanou věc.

Pohovor probíhá zpravidla zvlášť s nezletilým dítětem a zvlášť s jeho rodiči. Po jeho skončení a vyhodnocení OSPOD rozhodne o vhodném opatření. Jedná se zejména o další sledování výchovy, doporučení psychologického nebo jiného odborného vyšetření, svolání případové konference, doporučení či nařízení ambulantního nebo pobytového terapeutického programu ve středisku výchovné péče.

V závažnějších případech je OSPOD oprávněn k podání návrhu na uložení výchovného opatření k příslušnému soudu, v krajních případech pak k podání návrhu na nařízení předběžného opatření a ústavní výchovy. Tomu by mělo předcházet vyčerpání všech mírnějších opatření.

- Do jaké míry má škola řešit důsledky situace, ke kterým dochází v době, kdy jsou žáci mimo školu?

Přístup ze strany škol je v této otázce značně individuální, kdy záleží na posouzení jednotlivých okolností. Některé školy odmítají takové situace řešit s tím, že tyto se nestaly v době školního vyučování, v prostorách školy nebo v její blízkosti.

Jiné školy naopak mají tendence se zabývat i situacemi, ke kterým došlo mimo školu.

Obecně platí, že v době, kdy je žák mimo školu, zodpovídají za péči o něj a výchovu jeho rodiče.

Pokud však dojde k situaci, že událost z doby, kdy žák byl mimo školu, má dohru v době, kdy se již nachází ve škole, měla by za této situace věc řešit škola, a to v souladu se školním řádem, tj. včetně možnosti spolupráce s OSPOD.

- Má škola možnost získat informace, jakým způsobem pracovat s žákem, který byl hospitalizován např. v psychiatrické nemocnici?

Informace o tom, jak s žákem pracovat po skončení hospitalizace, mohou škole sdělit rodiče, příp. osoby zodpovědné za výchovu. Nevylučuje se ani možnost, že tyto informace budou poskytnuty ze strany zdravotnického zařízení, avšak vždy se souhlasem rodičů.

Škola však rozhodně musí dbát na to, aby v souvislosti s hospitalizací žáka nedošlo k jeho případné stigmatizaci.

Co se týče informací o zdravotním stavu nezletilého dítěte, které může mít k dispozici OSPOD, tyto nelze z jeho strany sdělovat dalším subjektům, a to mimo případy, kdy je tato povinnost OSPOD uložena zákonem. Jedná se o povinnost striktně, taxativně vymezenou.

Lékařské zprávy nezletilého dítěte jsou součástí spisové dokumentace. K nahlížení do spisové dokumentace jsou oprávněni pouze rodiče (vč. jejich zástupců na základě zplnomocnění), nadřízené instituce OSPOD, státní zastupitelství, soud a Veřejný ochránce práv.

- Z jakého důvodu má být v souvislosti s dlouhodobější hospitalizací žáka předáván ze strany školy individuální vzdělávací plán? Často se stává, že v zařízení, kde hospitalizace probíhá tento plán není dodržován.

Individuální vzdělávací plán se poskytuje nejen v případech hospitalizace, ať už z jakéhokoliv důvodu, ale i v případech, kdy je žák zařazen do terapeutického programu pobytové formy nebo se podrobuje dobrovolnému diagnostickému pobytovému programu, v obou případech v některém ze školských zařízení, které se na tyto programy specializují.

Je zřejmé, že jak v případě zdravotnického, tak i specializovaného školského zařízení neprobíhá z logických důvodů školní výuka totožným způsobem, jako ve škole, kterou žák navštěvuje.

V případě nejasností je tedy žádoucí obrátit se s konkrétními dotazy na zařízení, ve kterém žák pobýval, a to ať už ze zdravotních, sociálních nebo výchovných důvodů.

- Má škola hlásit OSPOD vysokou absenci žáků i v případech, že je tato omluvená?

Posouzení vysoké omluvené absence je velmi individuální. Jsou pochopitelně případy, kdy vysoká absence je důvodná (např. z důvodu hospitalizace, dlouhodobějšího onemocnění apod.).

Existují však i případy, kdy se jedná o tzv. skryté záškoláctví. V takovém případě je postup totožný, jako v případě záškoláctví zjevného. Škola však vždy musí konkrétní případy posuzovat individuálně.

Jestliže škola vyhodnotí, že vysoká absence je omluvena nedůvodně, má povinnost celou věc oznámit OSPOD, a to v souladu s platnou právní úpravou.

OSPOD pak věc řeší s ohledem na jednotlivé aspekty případu, stejně jako v ostatních případech, které jsou mu nahlášeny nebo zjištěny z vlastní úřední činnosti.

- Jak postupovat v případech, kdy žák dlouhodobě do školy nedochází, veškerou absenci má omluvenu lékařem nebo rodiči, ale rodiče se nedaří kontaktovat a nedostavují se na třídní schůzky? Postup OSPOD se mnohdy jeví jako pomalý. Existuje i jiná možnost řešení takové situace než prostřednictvím OSPOD?

V souladu s platnou právní úpravou může škola požadovat doložení nepřítomnosti žáka z důvodu nemoci praktickým nebo ošetřujícím lékařem, a to jako součást omluvenky vystavené ze strany rodičů. Tento postup lze uplatnit tehdy, je-li absence opakovaně omlouvána pro nemoc a nepřítomnost žáka přesáhne tři dny školního vyučování.

Samotný postup ze strany OSPOD může být komplikován a de facto i mařen jak ze strany rodičů ze strany samotného žáka. OSPOD tak v takových případech využívá možností, které mu zákon nabízí. Ve většině případů se jedná o správní řízení, kterým se ukládá rodičům nebo žákovi něco konat, něčeho se zdržet nebo něco strpět. S tím však souvisí i dodržování zákonných lhůt ze strany OSPOD.

Škole samozřejmě nic nebrání v tom, aby se v rámci spolupráce obrátila na odborné školské zařízení, specializující se na daný problém. Tomuto nutně nemusí předcházet doporučení ze strany OSPOD. Stejně tak se k řešení problému mohou rozhodnout i sami rodiče.

- Jak postupovat v případě, kdy žák je uživatelem omamných a psychotropních látek, dosáhl zletilosti a nesouhlasí s informováním rodičů?

Nachází-li se žák, který je zjevně pod vlivem návykových látek ve stavu, kdy hrozí ohrožení jeho zdraví a života, vč. ohrožení zdraví a života jiných osob, jeví se jako jediná možnost kontaktovat zdravotnickou záchrannou službu, popř. Policii ČR. V případě, že se jedná o zletilého žáka, není jakýkoliv zásah ze strany OSPOD možný, a to vzhledem k jeho působnosti. Je však v pravomoci školy využít příslušných kázeňských opatření dle vnitřního řádu školy.

Dotazy?

???

Děkuji Vám za pozornost.

Mgr. Jan Hauk, DiS.
metodik SPO

Oddělení sociální práce, SPO a rodinné politiky
Odbor sociálních věcí
Krajský úřad Jihomoravského kraje

tel.: 541 652 221

e-mail.: hauk.jan@kr-jihomoravsky.cz